

FACTFULNESS

SAU LUPTA OCCIDENTALULUI CU INSTINCTUL DRAMATIC

„Imaginează-ți lumea ca pe un copil prematur, în incubator. Starea lui de sănătate este critică, iar respirația, bățile inimii, precum și celelalte semne vitale sînt monitorizate constant pentru a se putea stabili imediat schimbările pozitive sau negative. După o săptămînă, copilului îi merge mult mai bine. Toate măsurătorile se îmbunătățesc, dar tot trebuie să rămînă în incubator, pentru că starea de sănătate este în continuare fragilă. Se poate spune că situația se îmbunătățește? Da, absolut. Se poate spune că este în continuare critică? Da, absolut.” (p.89)

Așa arată lumea pentru Hans Rosling*. Starea ei e și bună, și rea, în același timp. Cît de distorsionat ne-o reprezentăm majoritatea dintre noi, aflăm din cartea lui – *Factfulness. Zece motive pentru care interpretăm greșit lumea și de ce lucrurile stau mai bine decît crezi*. Volumul, cu al său titlu înșelător, datorat rezonanței asemănătoare cu termeni la modă ca wellness, mindfulness, awareness și alte ness-uri, va fi ținut la distanță un public rezervat față de promisiunile facile ale așa-numitei psihologii motivaționale de a obține fericirea în 5 pași sau de a te îmbogăți făcînd și tu cele 12 lucruri pe care le fac zilnic oamenii de succes. *Factfulness...* nu prea are nimic în comun cu toate astea. E suficient să arunci o privire pe curriculumul impresionant al autorului ca să te convingi.

Hans Rosling a studiat medicina și statistica la Uppsala și sănătate publică la Bangalore (azi Bengaluru), India. A fost medic în Mozambic, unde a descoperit o boală reumatică degenerativă (konzo), descoperire care i-a adus titlul de doctor al Universității din Uppsala. A fost profesor de sănătate globală la Institutul Karolinska din Stockholm, consilier UNICEF, consilier al Organizației Mondiale a Sănătății și cofondator al organizației Médecins Sans Frontières. Alături de fiul său, Ola Rosling, și de soția lui Ola, Anna Rosling Rönnlund, Hans Rosling a pus bazele fundației Gapminder, un extrem de util instrument în lupta împotriva ignoranței cu privire la situația reală a tuturor statelor lumii. (Gapminder oferă, printre altele, un grafic animat cu bule, care urmărește toate statele lumii în evoluția lor pe parcursul ultimilor 200 de ani. Creatorii acestui instrument îl numesc „harta globală a sănătății și a bunăstării”.) Tot colaborării cu Ola și Anna Rosling i se datorează și unica sa carte, la care Hans a lucrat în timpul ultimului său an de viață.

Factfulness... debutează cu o autoevaluare alcătuită din 13 întrebări, un test (ca și cartea) „despre lume și despre



Plankton (2)

modul în care o înțelegem”. Întrebările acoperă o sferă largă a problemelor lumii moderne, variînd de la chestiuni legate de speranța de viață actuală în lume, de procentul copiilor de un an vaccinați împotriva unei boli și pînă la numărul cu care va crește populația globului pînă în 2100.

Testul e surprinzător nu prin natura întrebărilor (pentru că oricui îl parcurge i se pare că știe răspunsurile corecte), ci prin capacitatea de a revela dimensiunile impresionante ale ignoranței noastre și contururile clare ale falsității imaginii pe care ne-am construit-o despre lume. Consolarea (există, totuși, una) vine din faptul că testul a fost aplicat și jurnaliștilor din mai multe state ale lumii, și universitarilor și – acesta e apogeul – experților invitați la Forumul Economic Mondial de la Davos, în anul 2007. Nici ei nu s-au descurcat mai bine. De aici – necesitatea unei cărți despre motivele pentru care ne reprezentăm greșit lumea și a inventării unui termen care să acopere un conținut nou: mijloacele prin care poți lupta împotriva ignoranței și manipulării (mediatice și nu doar). Practicînd *Factfulness*,

„vei reuși să înlocuești modul catastrofic de a privi lumea cu *o perspectivă bazată pe fapte*. (subl.me) (...) Te voi învăța cum să recunoști poveștile exagerate și-ți voi oferi câteva instrumente de gândire menite să te ajute să controlezi instinctele dramatice. (p.28)”. Factfulness e un kit complet de unelte indispensabile în lupta nu doar împotriva neștiinței, ci și împotriva confuziei intense generate de fenomenele fake news și de partizanatele jurnaliștilor, coroborate cu tot mai slaba lor pregătire profesională.

Rosling identifică la baza concepțiilor greșite despre lume o serie de prejudecăți, atât de adânc înrădăcinate în mentalul colectiv, încât cedează tentației de a le numi instincte. Primul e *instinctul decalajului*, pe care-l definește prin „megaprejudicata că lumea e împărțită în două”. Primul care a constatat existența acestei tendințe e, cred, Edward W. Said, în al său *Orientalism. Concepțiile occidentale despre Orient*. Said sublinia raportul de subordonare în care „ceilalți” se află cu „noi”, occidentalii insistând pe și exagerând diferențele față de orientali, pentru a sugera superioritatea Vestului asupra Estului. Pentru Said, delimitarea Vestului de Est a fost invenția necesară legitimării colonialismului occidental. La Rosling, e o prejudecată generată de ignoranță. Dincolo de aceste diferențe, rămâne polarizarea societății și falia între două părți ale lumii care nu sînt, în esență, fundamental diferite.

O altă prejudecată identificată de Rosling e aceea că *lumea o duce din ce în ce mai rău*. Deși, în ultimii 20 de ani, procentul din populația lumii care trăiește în sărăcie extremă aproape s-a înjumătățit, numai 10% dintre oameni pare că știu asta. Atitudinea negativistă e generată de informația selectivă pe care media ne-o furnizează, din cauza propriilor ei cunoștințe lacunare și instinctelor dramatice ale jurnaliștilor, și din cauză că știrile pozitive nu vînd, deci nu sunt știri!

Rosling identifică 4 grade diferite ale progresului în privința calității vieții. Lumea e ca o clădire cu 4 niveluri. Oamenii de pe primul nivel (1 mld) trăiesc cu un dolar pe zi, au mulți copii (pentru că mulți dintre ei mor), aduc apa de la distanțe mari și mîncîcă aceeași fiertură la fiecare masă. Cele 3 mld de pe nivelul 2 au la dispoziție 4 \$ pe zi, în medie, bani cu care își pot diversifica hrana și își pot permite o bicicletă cu care să aducă mai repede apa acasă. La nivelul 3, lucrurile arată deja mult mai bine (motocicletă, slujbă în oraș, pompă de apă în propria curte, economii pentru educația copiilor). Aici trăiesc aproximativ 2 mld de oameni. Dacă trăiești pe nivelul 4 (ca ceilalți 1 mld de oameni) ești deja un consumator bogat (aprox. 64 \$ pe zi), care are cam 12 ani de educație, a mers cu avionul în vacanță, posedă o mașină și poate mîncîca în oraș cel puțin odată pe lună. România se situează între nivelurile 3 și 4.

Trebuie amintit și *instinctul fricii* – stimulat tot de media, prin insistența pe știri legate de răpiri, accidente aviatice, terorism, cataclisme etc., în condițiile în care „lumea nu a fost niciodată mai puțin violentă și mai sigură” (continuînd

munca lui Jean Delumeau, Frank Furedi, specialist în sociologia riscurilor, a scris un studiu fabulos despre cultura contemporană a fricii și despre riscurile teoretice. Cartea – *Cultura fricii. Asumarea riscurilor și moralitatea așteptărilor scăzute* –, care o completează cum nu se poate mai nimerit pe cea de față, e de găsit la editura Antet, care a tradus-o în 2007) –, și cel al *mărimii*, care se referă la tendința de a estima incorect dimensiunile unei probleme (numărul de imigranți, pe cel de homosexuali etc.). Rosling recomandă compararea numerelor, scepticismul față de statistici și focalizarea atenției și pe ansamblu, nu doar pe detalii. Spre exemplu, în anul 2016, au murit, la nivel mondial, 4,2 milioane de copii, un număr care – da! –, pare impresionant, dacă nu ai în vedere contextul. Comparat, însă, cu cifrele din 2015 – 4,5 milioane de copii decedați, și cu cele din 1950 – 14,4 milioane, ai proporțiile reale și poți vedea și progresul.

Instinctul destinului merită, și el, mai multă atenție, pentru că repune în discuție exact acele stereotipii de gândire pe care le denunța Said. Dacă o situație e caracterizată de violență, lipsa educației sau a infrastructurii înseamnă că e „ca-n Africa”. Dar Africa e un continent enorm, cum enorme sunt și diferențele între unele din statele sale. Puținele surse (în general platforme media de limbă engleză) informate și credibile care urmăresc și dezbat evoluția statelor de pe nivelurile 1-2 vorbesc despre faptul că Africa trece printr-un proces de urbanizare rapidă în ultimii ani, serviciile se îmbunătățesc considerabil, speranța de viață crește, mortalitatea infantilă scade iar economia a crescut, între 2000-2015, cu aproximativ 6% în fiecare stat subsaharian. Experții estimează că, în următorii 50 de ani, cele mai mari orașe de pe pământ vor fi orașe din Africa, posibil în Kenya, Uganda, Congo, Nigeria, Mozambic sau Zambia. În Nairobi se găsește, spre exemplu, cel mai mare zgîrie-nori din Africa. În Accra s-au construit, în ultimii 6 ani, nu mai puțin de 6 mall-uri. Addis Abeba a inaugurat, în 2016, cel mai modern sistem de metrou din toată Africa subsahariană.

Lumea e într-o permanentă dinamică, evoluează rapid, ceea ce face să se înregistreze progrese remarcabile. Cunoștințele despre ea trebuie actualizate constant (din surse multiple și verificate!), pentru că se perimează ușor, iar îmbunătățirile treptate – monitorizate, pentru a avea o viziune cât mai corectă asupra faptelor. Acesta e, cred, mesajul cel mai percutant și mai folositor pe care *Factfulness*... își propune să-l transmită și care e necesar, pentru a ieși din prizonieratul ignoranței, să se propage, ca o undă de șoc, la toate nivelurile societății.

*Hans Rosling, Ola Rosling Anna Rosling Rönnlund, *Factfulness. Zece motive pentru care interpretăm greșit lumea și de ce lucrurile stau mai bine decît crezi*, traducere din engleză de Dan Gheorghe, Editura Publica, București, 2018.